

Рачуноводствено планирање у функцији унапређења ефикасности пословања банака и привредног развоја БиХ

The role of accounting planning in improving the efficiency of banks and economic development of Bosnia and Herzegovina

Срђан Лалић*

Универзитет у Источном Сарајеву, Факултет пословне економије

Сузана Стевановић**

Универзитет у Источном Сарајеву, Факултет пословне економије

Сажетак: Банкарски сектор је главна „жила куцавица“ целокупног финансијског система БиХ. Њега регулишу двије Агенције за банкарство, једна у Републици Српској, а друга у Федерацији БиХ. Због промјењених потреба клијената и самог окружења пословања банака, банке прелазе са традиционалног на савремени начин вођења банке да би одговориле захтјевима времена. Да би се прилагодили захтјевима тржишта, чији се обим по појави феномена глобализације све више шири, мора се реформисати банкарски систем и њихов начин пословања. Управо, да би се у што већој мјери минимизирао ризик пословања, у турболентном окружењу пословања банака, предмет рада је фокусиран на томе да унапређење ефикасности пословања банке треба да се заснива на рачуноводственом планирању. Услов подизања привредног развоја јесте несметано одвијање процеса у финансијском систему, који треба да помаже домаћу привреду и предузетништво. Од посебног значаја за дизање конкурентности привреде БиХ јесу механизми за стимулисање штедње и кредибилитет финансијских институција.

Кључне речи: Банкарски систем, рачуноводствено планирање, финансијски систем, привредни развој, ризик.

Abstract: The banking sector is the main "artery" of the entire financial system of BiH. It is regulated by the two agencies for banking, one in the Republic of Srpska and the other in the Federation of BiH. Due to the changed needs of the clients and the business environment, banks move from a traditional to a modern way of business in order to meet the demands of the time. In order to meet the demands of the market, which has to be subject of reform expanding, because of the globalization on process. In order to minimize business risks, in such turbulent business environment, the subject of this paper is focused on how to improve the efficiency of the bank's business needs to inherit the accounting plan. The condition of raising economic growth is unimpeded process in the financial system, especially a banking system, which should help the local economy and entrepreneurship.

* ✉ srdjan.lalic@fpe.unssa.rs.ba

** ✉ suzana.stevanovic@fpe.unssa.rs.ba

Mechanisms for stimulating savings and credibility of financial institutions are of utmost importance for improving economic competitiveness of BiH.

Keywords: Banking system, accounting and planning, financial systems, business development.

Увод

Све динамичнији развој привреде и комплексност макроекономских перформанси генеришу раст ризика што упућује на сталну потребу за повећањем капитала за финансирање пословних подухвата и креирање резерви за покриће генерисаних ризика и (не) очекиваних губитака. Због посебног мјеста који му припада у билансу стања банке, присутно је прописивање његове величине и учешћа у укупним изворима банке. Да би банкарски сектор превазишао кризу менаџмент банака је водио опрезнију и рестриктивну кредитну политику и усмерио напоре ка реализацији рачуноводственог планирања као ефикасног начина за дугорочно пословање банке, а самим тим и њену конкурентност.

1. Методологија

У складу са свим наведеним, предмет овог рада јесте унапређење ефикасности пословања банака, узимајући у обзир турбулентно окружење и остале факторе који у одређеним мјерама коче процес ефикасности банака и самим тим привредног развоја БиХ. У првом дијелу рада говориће се о рачуноводственом планирању као доброј и поузданој подлози за доношење пословних одлука које треба да допринесу унапређењу ефикасности пословања банака. У другом дијелу рада, детаљније је обрађена структура ефикасности капитала банака, као разлика између средстава и обавеза, и показатељ ефикасности, кроз следеће дијелове: функције и облици банкарског капитала, примјена Базелских стандарда у БиХ и адекватност капитала у РС и БиХ.

Основна истраживачка хипотеза у раду је:

Хипотеза 1: Доношење пословних одлука на основу информација које доставља сектор рачуноводства, а које баштине на рачуноводственом планирању, је шанса за унапређење ефикасности успјешног пословања банака у турбулентном и динамичном окружењу са мањим обимом трошкова, па самим тим и привредног развоја БиХ.

С циљем тестирања постављене хипотезе и добијања што прецизнијег одговора на ову хипотезу, у раду смо користили комбиноване методе истраживања. У зависности од потребе коришћене су емиријске и теоријске методе истраживања.

Емпиријски подаци кориштени у овом истраживању засновани су на посматрању и анализирању пословања и финансијских извјештаја на примјеру „Нове банке“ А.Д. Бања Лука.

Теоријски подаци коришћени у овом истраживању засновани су на: (1) примарним изворима података из следећих научних области: рачуноводство,

ревизија, финансије, банкарство, менаџмент; (2) секундарним изворима података који обухватају референтну литературу (интернет сајтови, ријечници, стручни часописи, законски прописи из области рачуноводства, ревизије и финансија).

Методолошка ограничења се огледају у томе што су емпиријски подаци прикупљени на основу посматрања и анализирања само једне пословне банке и једног тржишта, што умањује степен њихове упоредивости, нарочито на међународном нивоу. То се мора свакако имати у виду приликом правилног закључивања о добијеним резултатима.

2. Рачуноводствено планирање

У савременим условима привређивања, праћени турбулентним и динамичним окружењем, рачуноводствено планирање је кључ опстанка (дугорочног пословања) и унапређења ефикасности пословања савремених банака и осталих видова пословних организација.

Најризичнији догађаји за дугорочно пословање банке, који се не могу контролисати нити се могу предвидјети су: губитак кључног клијента, изненадни долазак новог конкурента, социјални немири, промјене Закона, политички преврати и слично. Због свих наведених разлога неопходно је развијати алтернативне планове. Алтернативно планирање је врста планирања из области унутрашње и спољашње сигурности и заштита организације од кризе. Превентивно планирање, може бити стратегијског или оперативног карактера, је мјера која је усмјерена на кризу пословања банке. Превентивно планирање баштини на раним информацијама, које се одликују вјероватноћом наступа догађаја који су од великог значаја за опстанак и дугорочност пословања банке.

Основни дијелови рачуноводственог планирања у савременој банци, између осталог су:

1. план средстава и извора средстава,
2. план бруто и нето зарада,
3. калкулација планске цијене коштања,
4. план бруто и нето добитка,
5. предрачунска сума инвестиција,
6. план трошка амортизације,
7. план оперативних трошкова.

Сваки од ових дијелова могу бити организовани као посебни сектори планирања. Цијели процес планирања мора да буде непосредно повезан са другим секторима у оквиру рачуноводствене функције, као и са секторима који

се баве планирањем у другим функцијама предузећа као што су производња, набавка, продаја, финансије и сл.

Након што у сарадњи са свим наведеним функцијама рачуноводствено планирање прикупи жељене податке оно их обрађује и израђује планове на основу претходних информација и поређења остварених вриједности са планираним. Показатељи који се добију овим путем служе за доношење одлука управљачког сектора организације. Те одлуке могу бити везане за промјене асортимана производа, промјене цијене производа, промјене варијабилних трошкова, промјене фиксних трошкова и слично.

3. Структура капитала банака и показатељ ефикасности

3.1. Функције и облици банкарског капитала

Банкарски капитал има значајне функције за оснивање банке као и за њено пословање. Његова улога је значајна, јер он пружа сигурност, стабилност и повјерење клијентима банке. Због посебног мјеста које му припада у билансу стања банке, присутно је прописивање његове величине и учешћа у укупним изворима банке. Адекватан ниво капитала је веома важан, зато његову процену обавља менаџмент банке и од регулаторних агенција и планира се његов раст. Постоји више функција банкарског капитала. Прва и најважнија функција је могућност превазиласка потенцијалних губитака који се јављају у пословању банке. Друга функција се односи на заштиту депонената и других кредитора банке. Трећа функција обухвата осигурање депозита од стране државе, претежно се ради од депозитима грађана до одређеног горњег лимита депозита. У овом случају банка преузима ризик на себе уколико дође до њене ликвидације. Четврта функција је ограничавање раста активе и депозита код сваке конкурентне банке (Вуњак, Ђурчић и Ковачевић, 2008). Како банке у пословању имају висок левериџ, веома је важно да висина власничког капитала не спадне испод минимума који је једнак могућем губитку. Постоје следећи облици капитала: примарни (акционарски капитал и задржани профит) и секундарни (субординиране обвезнице са иницијалним роком доспјећа до пет година). Основни капитал банке јесте акционарски капитал, који се формира почетном и накнадном продајом акција банке. Акционарски капитал се састоји од три компоненте (Вуњак и сар. 2008):

1. вриједности обичних и приоритетних акција;
2. вишкова емисионе добити (разлике између емисионе цијене по којој се обичне акције продају и њихове номиналне вриједности);
3. задржане добити или нераспоређене добити.

Мјерење успешности управљања акционарског капитала се обавља показатељем РОЕ (*Return on Equity*) приноса на акционарски капитал. Овај

показатељ добија се из односа нето прихода после опорезивања и просјечног акционарског капитала. Он је повезан са показатељем РОА, који представља стопу профитабилности на укупно просјечно ангажована средства. Из ове међусобне повезаности добија се коефицијент који се назива капитални левериџ, а он приказује промјене у пропорцији средстава банке које долазе од акција и задржане добити у односу на депозите и друге облике обавеза и кредита. Управљање капиталом банке представља веома сложен процес посебно у инфлаторним условима пословања и у условима нове емисије акција. У циљу заштите од евентуално могућег ризика, аналитичари придају велики значај разлици између укупне активе и укупних обавеза, односно нето вриједности. Приликом сагледавања левериџа користи се неколико ратио бројева. На бази тренда анализе датих ратио бројева може се сагледати динамика капитала, односно заштићеност улагача. Ако се вриједност повећава из периода у период банка је све солвентнија (Лукић, 2004).

3.2. Примјена базелских стандарда у БиХ

Појавом тендеције смањења капитала у банакама, 1988. године Базелски комитет за супервизију банака је донео прописе у области капитала, познат под називом Базел I. Овај стандард посебну пажњу посвјећује кредитном ризику, гдје је прописана јединствена стопа капитала од 8% у односу на висину пондерисане ризичне активе. Учешће примарног капитала мора бити најмање 50%, односно минимална стопа примарног капитала у односу на ризичну активу јесте 4%. Затим доноси се нови Базелски споразум, тзв. Базел II, чији је циљ да ојача сигурност и стабилност међународног банкарског система. Примјеном овог стандарда успостављају се ригорознији захтјеви у управљању ризицима и капиталом. Базелским споразумом III није само дат директан одговор на кризу која је задесила цјелокупан међународни банкарски систем, већ и континуирано настојање Базелског комитета да ојача регулаторни оквир за банке, супервизију банака и функцију управљања ризика у банкама. Смисао овог споразума јесте повећање основног капитала са 2% на 4,5%, а секундарни капитал се постепено укида.

У БиХ је у току имплементација Базелског споразума II, која је кренула од 2008. године. Агенција за банкарство Републике Српске је издала документ под називом „Стратегија о увођењу међународног споразума о мјерењу капитала и стандардима капитала“ (преузето са www.abrs.ba) у коме су дефинисане основне смјернице за имплементацију поменутог споразума. Ова стратегија је заснована на препорукама Базелског комитета за банкарску супервизију (Базел II). USAID¹

¹ USAID - *United States Agency for International Development* је америчка државна агенција основана 1961. године с циљем пружања економске, развојне и хуманитарне помоћи у складу с вањском политиком САД, а с циљем пружања помоћи људима који се боре за бољи живот, опорављају од природних или људских катастрофа или само желе живјети у слободној и демократској држави. <http://sh.wikipedia.org/wiki/USAID>

обезбједио је дефинисање и реализацију свих активности кроз пројекат пружања техничке помоћи сектору финансија БиХ, секторима осигурања и тржишта капитала под називом „Партнерство за унапређење економских реформи“ (*PARE - Partnership for Advancing Reforms in Economy*). Овај пројекат, поред осталог, треба да обезбједи стандардизацију регулативе за ове секторе, како би били у складу са принципима ЕУ. Такође, овим пројектом је 2008. године формирана техничка група коју чине представници Централне банке БиХ, АБРС и Агенција за банакрство ФБиХ. Фазе имплементације Базела II у БиХ обухватају (преузето са www.abrs.ba):

- Фаза I – Период од 2009-2013. године – представља иницијални оквир за транзицију из постојећег стања до имплементације фундаменталног приступа по Базелу II;
- Фаза II – Период од 2014-2016. године – базира се на претпоставци да су АБРС и банке, свако у оквиру својих надлежности и обавеза, ефикасно имплементирале већину фундаменталних приступа из Базела II који су предвиђени претходном фазом;
- Фаза III – Период 2017-2018. године – представља завршну фазу имплементације, која подразумјева да су АБРС и банкарски систем у РС успјешно имплементирали кораке из претходне двије фазе, да функционишу на сигуран и стабилан начин и да су се у великој мјери приближили принципима ЕУ.

Банке у БиХ дају приоритет испуњавању поменутих стандарда, већ располажу одређним знањима из ове области и континуирано едукују запослене из ове области. Међутим, регулаторни органи БиХ нису довољно учинили на доношењу нових прописа везаних за ту област, као и да пословни резултати банака нису на задовољавајућем нивоу, посебно у погледу стопе профитабилности и стопе адекватности капитала.

У БиХ због економских и политичких проблема, банкарски сектор још увек послује по принципима Базела I. Захтев за адекватности капитала износи 12% и већи је од стопе у развијеним земљама. Да би се у банкарски систем БиХ имплементирали принципи и стандарди Базела III, тај процес је сложен и дуготрајан. Првенствено, ентитетски закони о банкама морају се хармонизовати на нивоу БиХ. Затим, експерти морају да анализирају све факторе који доводе до одступања поменутих принципа и стандарда.

3.3. Адекватност капитала у РС и ФБиХ

Банкарски сектор је стабилан онолико колико је могуће основним капиталом апсорбовати потенцијалне губитке у пословању. Нето капитал банке који се добија као збир основног и допунског капитала умањен за износ одбитних ставки представља обрачунску категорију за обрачунавање адекватности капитала.

Према Закону о банкама у РС стопа адекватности капитала најмање мора износити 12%. Ова стопа се израчунава из односа нето капитала и укупно пондерисаних ризика, који се састоје од ризиком пондерисане активе и додатног дела по основу оперативнивог ризика.

Табела 1 – Адекватност капитала у РС (у 000 КМ)

ОПИС	31.12.2011.	31.12.2012.	30.06.2013.	ИНДЕКС	
1	2	3	4	5(4/2)	6(4/3)
Нето капитал	776.772	730.564	792.313	102	108
Укупно пондерисани ризик	4.302.251	4.498.972	4.627.525	108	104
Адекватност капитала	18,05%	16,23%	17,01%	94	105

Извор: Аутори на основу „Извјештаја о стању банкарског сектора за 2013. годину“; Агенција за банкарство РС

Закључно са 30.06.2013. године адекватност капитала се повећала за 0,78% у односу на 2012. годину. Нето капитал бележи већи процентуални пораст (8%) у односу на процентуално повећање укупно пондерсаног ризика (4%).

Табела 2 – Адекватност капитала у ФБиХ

ОПИС	31.12.2011.	31.12.2012.	30.06.2013.	ИНДЕКС	
1	2	3	4	5(3/2)	6(4/3)
1. Нето капитал	2.083.295	2.090.789	2.087.110	100	100
2. Ризик пондерисане активе и кредитног еквивалента	11.286.997	11.078.498	11.058.821	98	100
3. ПОР (пондерисани оперативни ризик)	965.932	974.201	981.318	101	101
4. Укупни пондерисани ризици	12.252.929	12.052.699	12.040.139	98	100
СТОПА НЕТО КАПИТАЛА (АДЕКВАТНОСТ КАПИТАЛА) (1/4)	17,00%	17,30%	17,30%	102	100

Извор: Аутори на основу „Информације о раду банака ФБиХ за 2013. годину“; Агенција за банкарство ФБиХ

Због неповољних економских и финансијских кретања, банкарски систем ФБиХ, као и цјелокупне БиХ, адекватност капитала је континуирано одржавана на нивоу изнад 16%. Овај тренд је резултат стагнације кредитног раста и пада укупних пондерисаних ризика, а са друге стране банке су највећим дјелом задржале остварену добит у капиталу.

4. Примјер анализе финансијских извештаја „Нове банке“ А.Д. Бања Лука

Нова банка АД Бања Лука послује на тржишту Босне и Херцеговине од 1999. године и то као једна од првих приватних банака у Босни и Херцеговини. У 2009. години ова банка је била најпрофитабилнија у БиХ. Банка нуди широку лепезу банкарских и небанкарских услуга (кастоди послови, посреднички послови, факторинг, форфетинг). Већинско учешће у власништву банке имају домаћа физичка и правна лица, у износу од 55%, што ову банку чини претежно домаћом. Ипак, појединачно највећи акционари су *Adriatic Fund B.V.* из Холандије са 37% и *International Finance Corporation iz Washington-a* са 8%.

Табела 3 – Биланс успјеха „Нове банке“ А.Д. Бања Лука за период 2009-2012. године

	2009.	2010.	2011.	2012.
Нето камата и слични приходи	22.673.701	23.319.079	28.201.132	35.674.225
Укупни оперативни приходи	9.592.720	14.050.531	17.083.898	20.096.541
Укупни пословни и директни расходи	18.682.956	20.765.721	22.213.668	28.112.338
Укупно оперативни расходи	46.490.153	47.546.851	53.337.822	65.378.684
Укупно некаматоносни расходи	2.210.876	2.394.169	2.966.304	3.800.683
Добит пре опорезивања	14.697.679	9.904.099	10.275.009	11.680.768
Порези	1.256.296	1.296.611	1.312.629	1.649.888
НЕТО ДОБИТ	13.432.383	8.607.488	8.858.071	10.053.148

Извор: www.blberza.com – Аутори на основу биланса успјеха „Нове банке“ А.Д. Бања Лука за период од 2009. до 2012. године

Према узастановним билансима успјеха Нове банке А.Д. Бања Лука (2009-2012. године) може се констатовати растући тренд нето камата и сличних прихода, где су ове ставке имале вриједност од 35.674.225 КМ. Може се примјетити да нето камата и слични приходи у анализираним годинама имају растућу функцију, тако да у 2012. години оне износе 35.674.225 КМ у односу на почетну анализирану годину (2009. година), где износе 22.673.701 КМ. Укупни оперативни расходи и укупни пословни и директни расходи биљеже увећање, где највеће износе имају у 2012. години. Укупни некаमतносни расходи такође имају тренд раста, где у 2012. години достижу највећи износ од 3.800.683 КМ. Највећа нето добит је остварена у 2009. години, што је резултат нижих вриједности укупних пословних и директних расхода и укупних оперативних расхода, која износи 13.432.383 КМ.

Табела 4 – Биланс стања „Нове банке“ А.Д. Бања Лука за период 2009-2012. године

АКТИВА	2009.	2010.	2011.	2012.
ТЕКУЋА СРЕДСТВА				
Готовина и готовински еквиваленти и др. потраживања	46.090.376	35.864.514	48.666.887	90.279.094
Депозити и кредити	227.243.984	116.036.651	117.198.235	143.624.860
Потраживања	4.809.602	4.285.622	5.318.819	5.485.129
Дати кредити и депозити	479.803.013	618.916.208	703.649.192	848.464.903
Хартије од вриједности	3.841.132	3.696.759	31.240.239	35.720.753
Остали пласмани	30.248.828	31.970.585	37.830.706	49.389.038
СТАЛНА СРЕДСТВА	30.419.359	27.496.242	26.567.809	31.648.601
ПАСИВА				
ОБАВЕЗЕ				
Обавезе по основу депозита и кредита	726.838.496	737.387.951	846.388.791	1.059.202.786
КАПИТАЛ	78.007.332	86.614.821	95.472.891	105.526.039
Акцијски капитал	53.292.992	63.145.754	70.863.294	70.863.294
Емисиона премија	8.069.700	8.069.700	8.069.700	8.069.700
УКУПНА АКТИВА	980.672.097	998.084.904	1.182.013.927	1.489.325.716
УКУПНА ПАСИВА	980.672.097	998.084.904	1.182.013.927	1.489.325.716
ДОБИТАК ТЕКУЋЕ ГОДИНЕ	10.371.328	8.607.488	8.858.071	10.053.148

Извор: www.blberza.com – Аутори на основу биланса стања „Нове банке“ А.Д. Бања Лука за период од 2009. до 2012. године

Према билансима стања за период од 2009. до 2012. године „Нове банке“ А.Д. Бања Лука долази се до сљедећих закључака:

- Стална средства имају позитиван тренд кретања, тако да у 2012. години износе 31.648.601 КМ, што је за 5.080.792 КМ више него у 2011. години.

Највеће учешће у укупној активи имају депозити и кредити, чије учешће се из године у годину постепено смањује.

- Кључне ставке у обавезама су обавезе по основу депозита и кредита, а њихово учешће се из године у годину повећава, тако да у 2012. години износе 1.059.202.786 КМ, а у 2009. години на примјер износе 726.838.496 КМ.
- Акцијски капитал је главна категорија у капиталу, чије се учешће постепено повећава, где у 2011. и 2012. години достиже највишу вриједност од 70.863.294 КМ. Емисиона премија износи 8.069.700 КМ за све четири посматране године.
- Добитак текуће године варира из године у годину (2009.-2012.), где у почетној посматраној години (2009.) износи 10.371.328 КМ, што је уједно и његова највиша вриједност, па у 2010. и 2011. години има благе осцилације на доле, и на крају у 2012. биљежи раст и износи 10.053.148 КМ.

За пословање Нове банке А.Д. Бања Лука се може рећи да је перспективно. Позитивна чињеница је да ова банка има карактер домаће банке, с обзиром на већинско учешће домаћих физичких и правних лица. Капитал ове банке је довољан да покрије евентуалне потенцијалне губитке у пословању и заштиту од могућих банкарских ризика. Банка у посматраном периоду (2009-2012) остварује добитак, што је још једна позитивна чињеница.

Закључак

У савременим условима пословања, где банке морају да се прилагоде глобалним промјенама које доносе разна ограничења на тржишту и стално изналажење начина да буду конкурентне на тржишту, помоћ у савладавању поменутих препрека у пословању пружа рачуноводствени сектор преко рачуноводственог планирања. Постоје више врста рачуноводственог планирања: алтернативно, оперативно и др. Свако од њих помаже организацији банке да лакше савлада препреке у свом дугорочном пословању, односно обезбјеђује и раст и развој, посебно у кризном периоду и условима глобалних промјена. Све ово доприноси банкама да буду конкурентне и да пружају производе по свјетским стандардима. У БиХ банкарски сектор послује на задовољавајућем нивоу, без обзира на кризу која је задесила цјелокупан финансијски систем. Криза је успјешно савладана захваљујући одржавању адекватности капитала на минималном нивоу од 16% до 17% у оба ентитета. Све ово је постигнуто захваљујући примјени метода рачуноводственог планирања у организацији банке, које доприноси ефикаснијем и дугорочнијем пословању банака, као и подизању њене конкурентске моћи на тржишту.

Референце

- Вуњак, Н., Турчић, У. Д., Ковачевић, Љ. Д. (2008). *Корпоративно и инвестиционо банкарство*, Суботица, Економски факултет у Суботици.
- Вуњак, Х. (2008). *Финансијски менаџмент*. Суботица, Суботица: Економски факултет у Суботици.
- Лукић, Р. (2004). *Банкарско рачуноводство*. Београд: Економски факултет у Београду.
- www.blberza.com
- <http://www.abrs.ba/publikacije/StrategijaBaselIII.pdf>, подаци преузети 14.03.2014.
- <http://sh.wikipedia.org/wiki/USAID>

Resume

In order to overcome the banking sector crisis management of banks has led cautious and restrictive credit policy and directing efforts towards the realization of accounting planning as an effective way to long-term operations of the Bank, and therefore its competitiveness. The riskiest events for long-term operations of the bank, which cannot be controlled or anticipated, are: loss of a key customer, sudden arrival of a new competitor, social unrest, changes in law, political upheavals and the like. For all these reasons it is necessary to develop alternative plans. In BiH, those were in the course implementation of the Basel II agreement, which started in 2008. In the banking industry operating has been at a satisfactory level, all this was achieved through the use of a method of accounting in planning and organizing banks, which contributes to more efficient and longer-term operations of banks, as well as by raising its competitive power in the market. In this paper, an analysis of the financial statements of Nova Banka AD Banja Luka, we can conclude that the business of the bank promising. Also, the positive fact is that the bank has the character of a domestic bank, and that the bank's capital is sufficient to cover any losses in future business.